

## **AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS NAGY-BRITANNIA AFRIKAPOLITIKÁJÁNAK FŐBB MOZZANATAI AZ 1990-ES ÉVEKTŐL, A SZOMÁLIAI ÉS SIERRA LEONE-I INTERVENCIÓK TAPASZTALATAI ALAPJÁN**

Földi Sándor  
okleveles politológus  
Pécsi Tudományegyetem  
Bölcsészettudományi Kar  
sador.foldi.jr@gmail.com

Fundamentális változásokat hozó folyamatokkal kezdődött a 2011-es év Észak-Afrikában. A tunéziai események, illetve Egyiptom és Líbia óta számtalan elemzés született, amelyek megpróbálják többé-kevésbé megjósolni, hogyan fognak kinézni a Mediterrán-térség országai az „arab tavasznak” nevezett forradalmi hullám után. A mai napig egyedül Líbiában történt katonai beavatkozás a nyugati hatalmak részéről, persze a szövetségi rendszerek szabta kereteken belül. A kezdeti időszakot jellemző döntésképtelenséget lezárta az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata, amelyben egy repülésti-lalmi övezet felállításával támogatták a Moammer Kadhafi ellen harcoló lázadó csapatokat. A direkt, szárazföldi katonai beavatkozás, mint tudjuk, egy sor

súlyos implikációval járna, ám a harcok elhúzódásával ezt az eshetőséget mégsem lehet kizárni. Ez a fajta szerepvállalás mindig is megtalálható volt a fejlett nyugati országok eszköztárában, így az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vonatkozásában is megfigyelhető, igaz, az afrikai kontinenssel kapcsolatban eltérő tapasztalatokkal.

### **Intervenciók**

Az eltérő amerikai és brit hozzáállást a humanitárius akciók fényében (is) kategorizálhatjuk. Ezek az intervenciók a fejlett nyugati országok, túlnyomó részben az USA és az ENSZ szerepvállalását jelentették, legalábbis a hidegháború utáni közvetlen években. Ebben az időszakban a nacionalizmusok újjáéledésével, egy államok közötti háború helyett

inkább egy adott államon belüli konfliktusok váltak gyakoribbá, amelyek nagy részben sújtották a civil lakosságot is. A hagyományos nemzetközi trendeknek megfelelően a fejlett országok a humanitárianizmus elvei alapján próbálták megvédeni és segíteni a konfliktusok által legjobban sújtott régiókat. Emellett kezdett teret nyerni az a hidegháborúban megszilárdult, realista felfogást egy időre háttérbe szorító újfajta attitűd is, melyben a szuverenitás és az emberi jogok kiszélesítése, illetve védelme mindinkább a nemzetközi figyelem középpontjába került.

Az 1991-es öbölháború és más, kisebb ENSZ által vezetett akciók megmutatták, hogy mennyire tud sikeres lenni egy, a legkorszerűbb technikával felvértezett nemzetközi koalíciós erő. Ennek ellenére, az 1990-es évek közepére Szomáliában és Ruandában is megmutatkoztak a célok és lehetőségek közötti ellentétek, amelyek alapvetően aláásták a multilaterális keretek közötti fellépés hatékonyságát. Richard M. Howe *Ambiguous order* (Bizonytalan rend) című könyvében pontos adatokat találhatunk az ENSZ békefenntartók létszámát illetően: míg 1989-ben 10 ezer fővel, 1995-ben már 70 ezer fővel képviseltették magukat világszerte. 1998-ban, az „új intervencionalizmusnak” is nevezett időszak után már csak 19 ezer fő áll rendelkezésre (Howe, 2001: 104–105). A szerző megállapításai az akkori közös vezetés alatt álló hadműveletekről, az afganisztáni és iraki missziókkal kapcsolatban és Líbia vonatkozásában is aktuálisak. Szerinte a demokrácia és az emberi jogok terjesztése és kiszélesítése jól csengő frázisok, ám szerepük nagyon

gyorsan átértékelődhet, főleg akkor, ha áldozatokkal, illetve fokozottabb jelenléttel és bonyodalmakkal járnak. Úgy érvel, hogy a helyi viszonyok megértése elsődleges szempont a sikeres beavatkozás érdekében, olyan alap-szegmens, amely képes önmaga meghatározni egy intervenció sikerességét. A lokális információk hiánya adott esetben súlyos, előre nem tervezett veszteségekkel és a katonai akció kudarcba fulladásával végződhet, csak úgy, mint ahogy az 1990-es évek válságkörzetében történt. A semlegesség is problémaként jelentkezhet, hiszen egy humanitárius katonai akció során felettebb nehéz és összetett feladat neutrálisnak maradni: a beavatkozók sokszor a konfliktusok részeseivé, áldozataivá válnak.<sup>1</sup> A szerző szerint az időtényező is meghatározó faktor, mivel beleszólhat egy adott misszió rendeltetésének alakulásába. A neutralitást és a békefenntartást felválthatja egy agresszívebb fellépés, amely később akár igazolható is a béke, vagy egy szankció kikényszerítése érdekében. Az ad hoc módon felállított nemzetközi erők korlátai, az információhiány, különböző hadászati stratégiák, lehetőségek és a gyorsan változó politikai státusz a legjobban megtervezett műveleteket is beárnyékolhatja.

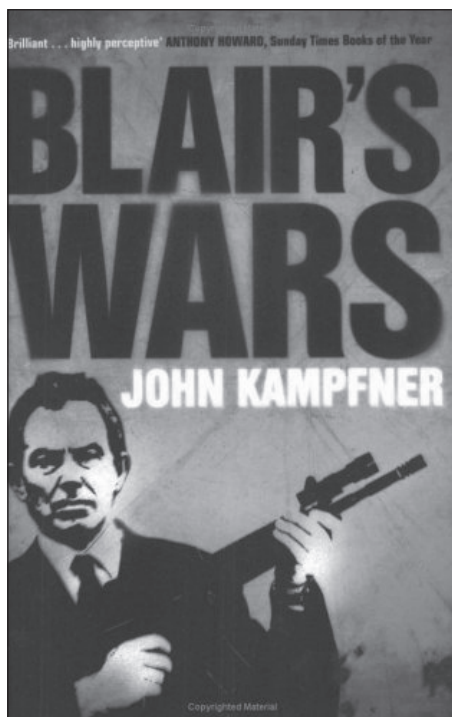
A 2011-es líbiai hadműveletekkel kapcsolatban is látható, hogy ma a nemzetközi közösség tagjai sokkal inkább azt várják el az egyes országoktól, hogy markánsabban támaszkodjanak önerejükre, nagyobb felelősséget vállalva ezzel saját biztonságukért. Az önrendelkezés elkerülhetővé teheti az esetleges humanitárius beavatkozás (melynek legitimitásához elvárt egyfajta nem-

zetközi jóváhagyás) alkalmával fellépő nem várt komplikációkat: például plusz költségeket, esetleges áldozatokat, vagy haderő-átcsoportosításokat. Az önerőből történő talpra állás egy adott ország biztonsági, gazdasági, politikai és társadalmi fejlődését eredményezheti, ám mindez rosszul interpretálva akár polgárháborúval, vagy a gyenge és törékeny államok szétesésével is végződhet.

### Nagy-Britannia

Ha kezünkbe vesszük John Kampfner *Blair's Wars* (Blair háborúi) című könyvét, borítóján legelőször Tony Blairt fedezhetjük fel, fegyverrel a kezében. Ha jobban belegondolunk, ez a karikatúra nem is tűnik annyira szokatlannak, hiszen Blair miniszterelnökként önálló katonai akciót indított és szövetségesként is részt vett különböző hadműveletekben. A megnövekedett katonai aktivitás ellenére hadi vállalkozásainak többségének kimenetele, gazdasági és politikai aspektusból nézve is kevésbé bizonyult sikeresnek, ám a Sierra Leone-i intervenciót mégis eredményesnek könyvelhetjük el.

1997-es hivatalba lépésekor Tony Blair politikájában Afrika marginális szerepet töltött be elhanyagolható gazdasági és kereskedelmi kapcsolataival, de hivatali idejének végére a kontinens külpolitikájának egyik meghatározó elemévé lépett elő. A sikeres katonai akcióval a humanitárius segítségnyújtásról és intervencióról az amerikai tapasztalatoktól eltérő kép alakult ki benne, 2001-től pedig egyes afrikai vezetőkkel ápolt jó viszonya mellett, a kontinens stratégiaileg is relevánssá vált a nemzetközi szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harcban.



*John Kampfner: Blair háborúi (Blair's Wars) című könyv borítója.*

*Forrás: amazon.com*

A poszt-hidegháborús Afrika országainak életét sokszor a fegyveres konfliktusok, véres polgárháborúk és politikai válsághelyzetek határozták meg, melyek nem egyszer destabilizálták egy adott régió többi államát is. Az 1990-es évek kezdeti időszakában a britek részéről még nem fogalmazódott meg az új szemlélet szerinti cselekvés, megpróbálták elkerülni az afrikai országok belügyébe való beavatkozást. Emellett, beigazolódta az afrikai országok azon félelmei, melyek szerint a nemzetközi figyelem áthelyeződött Kelet-Európára, hiszen a rendszerváltásokkal 1989-től a régió demokratizálódási hulláma domi-

nálta a politikai gondolkodást és a nemzetközi diskurzusokat.<sup>2</sup> Idővel, áttételesen egyre több Afrikából eredeztethető probléma érezte hatását a fejlett országokban, így például egy-egy nagyobb fegyveres konfliktus és humanitárius katasztrófa hatására megnőtt az illegális migránsok és menekültek száma, amely elsősorban a Mediterrán térséget, majd az Európai Unió tagállamait érintette. Ezzel együtt nőtt a drog-, fegyver- és embercsempészek száma, amelyek átalakították Európa addigi etnikai, politikai és biztonságpolitikai struktúráit. Nyugat-ellenes iszlamista csoportok már 2001 előtt megjelentek bizonyos országokban, így Szudán, Szomália, Kenya, Etiópia és Nigéria is találkozott már a politikai iszlám radikalizmusával (Porteous, 2008: 14).

Tony Blair miniszterelnökségével, az új munkáspárti kormány külpolitikájában alapvetően új paradigmát alkalmazott. A Blair-kormányzat külügyminisztere, Robin Cook által bejelentett „etikus külpolitika”, majd a „harmadik utasság” pontosan az előbb említettekhez hasonló, határokon átívelő problémák kezelését is megcélozta.<sup>3</sup> Ezek szerint a humanitárius kérdések megoldásának kulcsa a konfliktusok kezelése és megakadályozása, az emberi jogok és a jó kormányzás metódusainak elősegítése, terjesztése lehet.<sup>4</sup> A fegyver- és gyémántkerkedelem szankcionálása mellett a jogsértésekből fakadó következmények mérséklése is a célok között szerepelt (Abrahamsen, Williams, 2002: 251). Az új irányvonal az emberi jogok, demokrácia, szabadság, igazságosság és nemzetközi együttműködés megvalósítását jelentette, ám e jogok feltétlen biz-

tosítása és terjesztése, mint látni fogjuk, nem mindig esett egybe a brit kereskedelmi érdekekkel.

### Új irány – UK

1997-es hivatalba lépésekor Tony Blair, a külpolitikai kérdések területén alapjában véve tapasztalatlanak bizonyult, ám ez hamar megváltozott, hiszen ahogy Geoffrey Wheatcroft jellemezte, „háborús miniszterelnökként” öt alkalommal vetette be hadseregét: 1998-ban Irakban, 1999-ben Koszovóban, 2000-ben Sierra Leonében, 2001-ben Afganisztánban és 2003-tól Irakban. Ezen akciók közül csak Sierra Leone mondható minden tekintetben eredményesnek (Dorman, 2009: 11). Egy unilaterális döntésen alapuló beavatkozásról beszélünk, melynek tapasztalatai (Koszovóval együtt) meghatározták Blair világnézetét és hozzáállását az Egyesült Államokhoz, az afganisztáni és iraki akciókhoz. Mint tudjuk, utóbbiak legitimitását már a kezdetektől erősen megkérdőjelezték.

Az afrikai intervenció már a Blair-féle „nemzetközi közösség doktrínája” alapján került kivitelezésre.<sup>5</sup> Elmélete többek között körvonalazta azokat a körülményeket és szabályokat, amelyek alapján a nemzetközi közösség beavatkozhat egy harmadik ország belügyeibe. Itt a háború humanitárius katasztrófák megakadályozásának, elkerülésének, vagy megállításának eszközeként jöhetett szóba, persze csak akkor, ha már végigjárták a megfelelő diplomáciai utakat. Ezekhez viszont feltétlenül definiálni kellett a célokat és megnézni, hogy a nemzeti érdekek mennyire befolyásolják az adott részvételt. A katonai

kapacitások figyelembevétele mellett az időtényező is fontos jelentőséggel bírt.

Nem kezdenék bele a humanitárius akció fogalmának elemzésébe, annyit viszont érdemes elmondani, hogy 1999 óta számos vitában szerepelt, pro és kontra érvekkel egyaránt alátámasztva. A koncepció „menet közben” fejlődött és alakult, majd a 2003-as iraki beavatkozással kapcsolatban jelentéstartalma kiegészült, értelmezési módjai pedig megváltoztak (Kampfner, 2004: IX). Az afganisztáni és iraki szerepvállalás végül beárnyékolta Blair politikai karrierjét, erős társadalmi ellenállást és saját pártján belüli ellenszenvet váltott ki, amely hatalmának elvesztésével járt.

### **„Az afrikai intervenció már a Blair-féle „nemzetközi közösség doktrínája” alapján került kivitelezésre.”**

A koszovói hadműveletekkel átértékelődtek a konfliktusokhoz való hozzáállásai (Kampfner, 2004: 68), majd a 2000-es Sierra Leone-i akció már teljes mértékben beleilleszkedett a blair-i koncepciókba, amelyek szerint a humanitárius célok elérése érdekében megengedett a katonai erőalkalmazás. Itt tértek el tulajdonképpen Nagy-Britannia és az Egyesült Államok tapasztalatai, hiszen utóbbi a szomáliai és a ruandai fiaskó után már máshogy tekintett a humanitárius beavatkozásokra.

### **Intézményi átszervezés**

Az intézményi átszervezés már 1997 előtt is szerepelt az új munkáspárti programban, így kormányra kerülésükkel sor került az institutionális refor-

mokra, melyek hatására egyes csoportok kikerültek a külügyminisztériumi (FCO) fennhatóság alól (Porteous, 2005: 281). A Nemzetközi Fejlesztési Hivatal (DFID) agendájában Afrika kiemeltebb szerepet kapott csakúgy, mint elődjénél (ODA), amely a tengerentúli fejlesztéseket koordinálta. Ez utóbbi tevékenysége egyébként még a külügyminisztérium hatáskörébe tartozott (Porteous, 2008: 20). Az új szervezet elsődleges céljai, a szegénység elleni harc keretein belül, tartalmazzák a gyermekek alapképzésben való részvételét, a nemek közti egyenlőséget, a gyermekhalandóság csökkentését, az anyák egészségének javítását, a HIV/AIDS, malária és más betegségek elleni fellépést és a környezettudatosságot a globális partnerség jegyében.<sup>6</sup> A kezdeti időszakban persze a DFID-t csupán intézményi duplikációnak tartották, így egy ilyen helyzetben nehezebbnek bizonyult eldönteni, hogy mely, Afrikával kapcsolatos ügyek tartoznak a Fejlesztési Hivatal, a Külügyminisztérium, vagy a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe (Porteous, 2008: 21–23). A DFID és az FCO viszonyának részletes elemzésére e cikk keretei között nincs lehetőségem, ám annyi elmondható, hogy a súrlódás alapja a kereskedelmi és üzleti érdekek, valamint a humanitárius célok közötti érdekkülönbségek álltak. A kezdeti időszakban, a hidegháború retorikáját követve, ha a kereskedelmi mutatók a megfelelő elvárások alapján működtek, a brit kommerciális érdekek (gyakran fegyvereladásokkal) elnézőnek bizonyultak az emberi jogi viszásságokkal szemben. A DFID csupán a fejlesztési érdekek mentén való elhe-



*Brit katonák járőröznek az intervenció után Sierra Leonében. Forrás: telegraph.co.uk*

lyezkedésével alapvetően megváltozott, hiszen vezetője Claire Short is belátta, hogy a segélyezés és a humanitárius célok megvalósításához szükségszerű olyan koncepciókat is (mint például a konfliktuskezelés) figyelembe venni, amelyek a brit kormány érdekeit is szolgálták (Porteous, 2005: 283). Fegyveres konfliktusok alkalmával alapesetben a kereskedelmi és beruházási kedv csökkent, bár ez nem mindig tűnt akadálynak a profitszerzésben. Tehát, a fejlesztések véghezviteléhez a politikai és katonai kérdésekben is szükséges volt az állásfoglalás, valamint a külügyminisztérium aktív és sikeres külpolitikájához is, a realista felfogás mellett, minden olyan kategóriát figyelembe kellett venni, amelyek a gyenge államok problémájának alapjait képezhették. Így az FCO és DFID, Cook etikus külpolitikai szemlélete alapján megkövetelte az együttműködést, hiszen egyes nyugati

üzleti tevékenységek (gyémántkereskedelem, fegyvereladások) a konfliktusok, szegénység és korrupció táptalaját biztosították. Persze az elkövetkező időszakban a fejlesztési és a konfliktusmegoldó kérdések területén láthatóak bizonyos nézetkülönbségek (Porteous, 2005: 286).

### **Siker Sierra Leonében**

A brit beavatkozás felfogható a Sierra Leone-i polgárháború lezáró fejezeteként, amely 1991-ben kezdődött és a Forradalmi Egyesült Front (RUF), a libériai elnök Nemzeti Hazafias Frontjának (NPFL) támogatásával a fennálló kormány megdöntését tűzték ki célul. A két frakció között 1999. március 27-én került sor a loméi békeszerződés aláírására. Az első cikkely kimondta a tűzszünetet a lázadó erők és a kormány csapatai között, majd a második cikkely értelmében nemzetközi ENSZ csa-

patok vették át a szerződésben foglaltak betartását, felügyeletét, monitoringját.<sup>7</sup> A békefenntartás és a béke kikényszerítése közötti problematikák miatt a megállapodás sikertelennek bizonyult (Dorman, 2009: 51-58) és a lázadó erők az újbóli támadások során a fővárost fenyegették. Ezek után avatkozott be Nagy-Britannia, hogy segítséget nyújtson az ENSZ misszió és Ahmad Tejan Kabbah kormányának. Hozzá kell tenni, hogy kezdetben az akció a brit VIP-eket, nem harcoló egységek kimenekítését célozta meg.<sup>8</sup>

Sierra Leone kívül esett az Egyesült Királyság fókuszán, a briteket kezdetben nem kötötték az országhoz stratégiai érdekek, ám a hadműveletek elindítását számos érv alátámasztotta. A katonai akció eredetileg a brit érdekeltségek és személyek védelme miatt vált indokolttá, amelyet meghatározhatott a két ország közti koloniális múlt. 1998-ban már egyszer hírbe hozták a Külügyminisztériumot a polgárháborúval: az ENSZ szankciók közepette és a külügy tudtával fegyverek érkeztek az országba az egyik legnagyobb brit fegyvergyártó cégtől. Emellett, Londont számos kritika érte a mozambiki áradások elégtelen kezelésével kapcsolatban, így nem választhatta a be nem avatkozást, főleg azért sem, mert már előzőleg az ENSZ csapatok tartózkodtak az országban (Robertson, 2007).

A beavatkozás példája megmutatta, hogy a katonák alkalmazása működhet a humanitárius intervenciók keretein belül. A hadműveletek pozitív kimenetele meghatározta a britek részvételét az afrikai ügyek és problémák rendezésében, míg az USA ugyanilyen tapasztalatait Szomália és Ruanda negatív élményei hatották át.

A britek véleménye alapján, a humanitárius közbenjárások alkalmával a siker szinte azonnal borítékolható, ha a döntéshozók a hadsereg bevetése mellett döntenek. A haderő használata Tony Blair számára egy reális politikai alternatívaként fogalmazódott meg, hiszen az ellenség egy gyengén felszerelt, szervezetlenebb csoportból állt, ám a sebészeti pontosságú csapásméréseket később az afganisztáni és iraki történések beárnyékolták. Ezek a folyamatok 2001-től, de legfőképp 2003-tól aláásták ezt az evidenciaszerű vélekedést, hiszen a koalíciós erők magasabb fejlettségi szintű hadserege a mai napig jelentős veszteségeket szenved a különböző partizáncsoportok folyamatos ellencsapásaitól.<sup>9</sup>



### Az Afrikáért Bizottság

Az Afrikáért Bizottság (Commission for Africa) a brit kormány, pontosabban Tony Blair által kezdeményezett javaslat volt, melynek célja hogy megvizsgálja és ösztönözze az afrikai fejlődést, fejlesztést és beruházásokat. A bizottságot 2004 tavaszán, többek között Blair hívta életre, melynek tagjai között számos akkori és volt afrikai vezető megtalálhatunk.<sup>10</sup> Az együttműködésben többek között etióp, tanzániai, botswanai, elefántcsontparti és dél-afrikai megbízottak is részt vettek, ám a folyamat végig a britek által felállított és ellenőrzött

kezdeményezés maradt. Szándékaiknak megfelelően a fejlődés új kezdeményezéseinek keresése, valamint a már meglévő nemzetközi kötelezettségek megvalósítása és hatékonyabb kihasználása élvezett prioritásokat. A résztvevők a 2005-ös gleneaglesi konferenciára megpróbálták meghatározni az afrikai fejlődés gazdasági és politikai aspektusai alapján egy összefüggő tervet, amelyben tulajdonképpen meghatározták a földrészre váró kihívásokat.

Az itt megfogalmazott célok a Gleneaglesben tartott G8 konferencia Afrikával kapcsolatos döntéseinek alapját képezték. Az „underdevelopment” problematikájára a megoldást a segélyek és hozzájárulások mennyiségének fokozásában látták, a gazdagabb országok intenzívebb szerepvállalásával. Emellett a tervezet adósságenyhítést és csökkentést is előírt a legszegényebb régiókban, a célok között az eddigi alapoktatásra szánt összegek megduplázása mellett humán fejlesztések is megtalálhatóak, a lakosság különböző betegségek elleni immunizációja, a konfliktus prevenció (afrikai békefenntartók képzésével) és a jó kormányzás kritériumai mellett.<sup>11</sup> A 2005 márciusában publikált jelentés első helyen foglalkozott a szociális bajok között az oktatás helyzetével. Az afrikai kontinens egészének közel 70%-át teszi ki a 25 évnél fiatalabb lakosok aránya, amelyből jelentős hányad vagy nem jár iskolába, vagy lemorzsolódik (Tarrósy, 2007). A fejlődéshez elengedhetetlen ezen állapotokon további javításokat végrehajtani. 2010 szeptemberében a Bizottság egy új jelentést adott ki, melyben összegezték a 2005-ös konferencián felvázolt koncepciók eredmé-

nyeit. Leírták, hogy a Millenniumi Fejlesztési Célok (MDGs) és más területeken alkalmazott terveket figyelembe véve jelentős fejlődés tapasztalható, ám a kereskedelem tekintetében továbbra is hátrányokról számolhattak be. A résztvevők újabb célokat fogalmaztak meg, a gyorsabb gazdasági növekedés ösztönzésére és a reformok végig vitelére buzdítottak, amelyek az új befektetések előfeltételeit képezik.<sup>12</sup>

### **Az Egyesült Államok**

Az afrikai államok többségének függetlenségével kapcsolatban az USA-t kezdetben egyfajta gyarmatosítás ellenes attitűd jellemezte, ám éles antikommunizmusa és a Szovjetunió feltartóztatását célzó politikájának hatására ez a szemléletmód nagyon gyorsan átalakult. A hidegháborús logika alapján Afrika, bár nem vált központi témává, esetenként szignifikáns helyzetbe került, mint a két szuperhatalom közti megmérettetés színtere. Az USA például nemegyszer nyújtott katonai segítséget Afrikában és szerte a világban olyan, demokratikusnak éppenséggel nem nevezhető országoknak, amelyek segédkeztek megakadályozni a kommunista ideológia expanzióját (Booker, 2001: 12). Az Egyesült Államok és Afrika között nem alakult ki olyan kötelék, amely a kolonizáció és Európa dimenziójában létesülhetett. Ezek szerint, az USA történelmi kapcsolatai a földrésszel (leszámítva például a rabszolga-kereskedelmet, vagy Libéria helyzetét) kevésbé mondhatóak intenzívnek. Az európai hatalmak általi dominancia meghatározta az USA mozgásterét, amely a hidegháborúban alapvetően átértékelődött. Ma, több mint 20 évvel a



nukleáris fenyegetés elmúlása után felvetődhet a kérdés, hogy sikerült-e az Egyesült Államoknak ezen időszak alatt kialakítania egy koherensebb Afrika politikát, vagy a megváltozott attitűd csupán ad hoc rendszerességgel végrehajtott feladatokban merült ki? Az mindenképpen elmondható, hogy az 1989 utáni környezetben az USA, mint az egyedüli szuperhatalom, geopolitikailag és ideológiaiilag is versenytárs nélkül maradt. George H. W. Bush „új világrendjét” egyre jobban áthatotta az intenzívebbé váló globalizáció, amelyet az 1991-es öbölháború nemzetközi jellege erősített meg. Az ENSZ megnövekedett szerepével az új nemzetközi környezet diplomáciai és politikai kulcsintézményévé vált, amely mellett az USA intenzív szerepvállalása is meghatározónak bizonyult. A korszak sajátosságaként újrafogalmazódtak az elérendő célok és alapvetően egy sor új, eddig nem látott megoldási módozattal is találkozhatunk.

Az első, már nem hidegháborús amerikai elnök, Bill Clinton politikája alapvetően ebbe a nemzetközi trendbe illeszkedett bele. A negatív tapasztalatok ellenére megállapítható, hogy a Clinton adminisztrációval megkezdődtek az első kísérletek egy koherensebb politika kialakítása érdekében: az elszigeteléssel szemben a multilateralizmus, a demokratikus elvek kiszélesítése és a demokráciaépítés vált külpolitikájának meghatározó elemévé (Maynes, 1993–1994). Ennek ellenére, Afrika politikáját markánsan beárnyékolta két, katasztrofálisnak is nevezhető esemény: az 1993-as szomáliai intervenció és az 1994-es ruandai genocídium implikációi (Glied, Keserű: 2009).

Feltevésém szerint Szomália hosszú időre meghatározta az USA Afrikával kapcsolatos külpolitikáját, hatására inkább politikai és stratégiai megfontolások kerültek előtérbe a szegénységi és demokratikus elvekkel szemben. Ezzel persze nem azt állítom, hogy az Egyesült Államok elhanyagolta volna a humanitárius segítségnyújtást: az ország a HIV/AIDS elleni küzdelemben például mindenkit megelőző, kitüntetett elsőbbséget élvezett, emellett támogatott egy sor afrikai békekezdeményezés például Libéria, Sierra Leone, Burundi, Szudán és a Kongói Demokratikus Köztársaság (DRC) kapcsán is. Úgy vélem, a szomáliai beavatkozás a humanitárius intervenciók tekintetében hatott negatívan: a katonai alakulatok bevetése nem várt áldozatokkal járt. Általánosságban megfigyelhető a 2000-es évek utáni időszak humanitárius krízishelyzeteivel kapcsolatban, hogy az USA kitüntetett figyelme mellett elvárja, hogy az „afrikai megoldások afrikai problémákra” elv alapján rendeződjenek a konfliktusok. Ez esetben a külső beavatkozás helyett inkább az indirekt támogatásokra helyeződik a hangsúly, ám kérdéses, hogy ez mennyire hatékony: a darfúri krízis rendezése kapcsán ez az elv például sokáig csak egy jól hangzó szlogen maradt.

Az amerikaiak által vezetett szomáliai hadművelet alapjaiban határozta meg a humanitárius beavatkozásokról alkotott véleményeket. A ruandai népiirtásra adott válasz elmaradása részben magyarázható a szerencsétlen kimenetelű mogadishui eseményekkel, amelyben 18 amerikai Ranger veszítette életét. A szomáliai tapasztalatok és a ruandai fellépés elmulasztása kihatottak, töb-

bek között az 1992–1995 közötti boszniai békefenntartás folyamatára is, ám Afrika tekintetében úgy tűnt, hogy a katonai áldozatok számának mérsékelése az USA egyik fontos irányelve (Clarke, Herbst, 1996: 76).

### **Bukás Szomáliában**

Az 1992-es polgárháború és a szárazság következtében fellépő éhezés több száz ezer szomáliai halálát okozta. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 794-es határozata felhatalmazta az USA vezette alakulatokat, hogy mihamarabb teremtsenek egy biztonságos környezetet a humanitárius akcióknak.<sup>13</sup> Az USA szerepvállalása egyfelől hasonlít Nagy-Britannia Sierra Leone-i akciójához, hiszen egy humanitárius misszió keretében kerültek bevetésre harci alakulatok, mely elsődlegesen nem a stratégiai érdekeinek védelmében történt. Másfelől, az ENSZ jövőbeni akciói mérföldkövének is tekinthető, hiszen először hagyott jóvá kényszerítő intézkedést egy elméletileg szuverén országgal szemben, Alapokmánya VII. fejezete alapján.<sup>14</sup> A beavatkozás még az idősebb Bush elnöksége alatt kezdődött 1992-ben, ám az amerikai csapatok kivonulására már Clinton hivatali idejében került sor 1994-ben.<sup>15</sup> Az USA vezetése alatt álló ENSZ akció már kezdetben nehézségekbe ütközött, majd a jövőre nézve is alapvető negatívumokkal szolgált. Az akciók kudarcai alapvetően a humanitárius beavatkozás korlátaiból fakadtak, ugyanis az első UNITAF misszió megbízásában nem szerepelt Szomália politikai stabilizációja, a tervek szerint ez az akció rövid mandátumidejű lett volna. Az éhezés megszüntetésére tett kísérletek a helyi

politikai viszonyokba való beavatkozást jelentették, amelyet már nem jellemzett a kezdeti „jöttünk, láttunk, győztünk” mentalitás. Az intervencióból és a nemzetépítésből adódó problematikákat az USA nem vette figyelembe, nem rendelkezett hosszú távú direktívákkal a békés rendezés illetően (Clarke, Herbst, 1996: 75). Az amerikai csapatok távozása után végül az ENSZ UNOSOM II. missziója maradt hátra, hogy valamilyen szinten megpróbálkozzon a békefenntartással és a legalapvetőbb állami intézmények újjáépítésével, egyébként az USA koncepciói alapján.

Az akció után Clinton, elnöki direktívájában (PDD 25) úgy határozott, hogy jövőbeni ENSZ békefenntartó missziókban az USA csak akkor vesz részt, ha azok beleilleszkednek az ország nemzeti érdekeltégi körébe.<sup>16</sup> Az ENSZ részéről is jelentek meg olyan álláspontok, amelyek kevesebb optimizmussal beszéltek a humanitárius beavatkozás lehetőségéről. A krízis Szomáliában kiemelte például a mai napig is kurrens gyenge, sérülékeny és bukott államok problematikáit, illetve az új típusú háborúk kérdéskörét az államon belüli törzsi, etnikai, vallási törésvonalak mentén. Alapvető különbség Sierra Leonével szemben, hogy míg itt a sebészeti pontosságú katonai műveletek kudarccal végződtek, addig a britek képesek voltak a katonai hadműveleteket sikeres kivitelezésére, így ezek a tapasztalatok a jövőben meghatározónak bizonyultak. Ruandában, az USA a 25-ös elnöki direktíva alapján utasította el a proaktív intervenció lehetőségét, majd mivel a genocídium a genfi egyezmények alapján büntetendő, az atrocitások népirrassá váló minősítésével váratott magára.



*Jeffrey Manuszak: Készültségben (On the alert) című illusztrációja a szomáliai helyzetről, 1994-ből. Forrás: history.army.mil*

### Új irány – USA

Clinton második ciklusában fokozatosan bebizonyosodott, hogy a globalizáció és a nemzetközi rendszerek mozgásai alapján egy bizonyos szinten túl kellett lépni a PDD 25 direktíva előírásain. Egy élelkebb, ugyanakkor korlátozottabb érdeklődés figyelhető meg az USA szerepvállalását illetően, hiszen az 1990-es évek polgárháborúi felvetettek bizonyos nemzetközi biztonsági kockázatokat. Az adminisztráció meghatározta az Afrikával kapcsolatos legégetőbb problematikákat, úgymint HIV/AIDS, államok közti és államokon belüli konfliktusok, migráció, terrorizmus és az illegális drog- és fegyverkereskedelem. Bill Clinton és George W. Bush aktív szerepe a HIV/AIDS elleni harcban megkérdőjelezhetetlen, hiszen

az általuk kezdeményezett folyamatoknak köszönhetően a betegségek kezelésének megvalósítása eljutott a legfelsőbb nemzetközi szintekig.

Ebben az időszakban öltött testet egy gyors-reagálású afrikai haderő felállításának gondolata is, amely az ENSZ által jóváhagyott afrikai békefenntartó missziók keretein belül látott volna el feladatokat. Ez a koncepció az évek során folyamatosan fejlődött, először az ACRF kezdeményezés révén, amely egy 5000 fős haderő felállítását jelentette. A koncepció szerint a felszerelést és kiképzést a fejlett nyugati hatalmak által valósult volna meg, ám a várt érdeklődés a britek és a franciák mellett más regionális hatalmak részéről is elmaradt. Az erőfeszítések ellenére a terrorista aktivitás egyre intenzívebbé

vált: 1998-ban az al-Kaida bombatámadást hajtott végre amerikai nagykövetségek ellen Dar es-Salaamban és Nairobi-ban, amelyre az USA szudáni és afganisztáni rakétacsapásokkal válaszolt, az Etiópia és Eritrea közötti határháború 1998-tól, polgárháborúk a DRC-ben, Angolában és Sierra Leonében. Az újra-definiált célok szerint utódszervezete, az ACRI már kimondottan a bilaterális megállapodások alapján, egy tisztán békefenntartó programként tökéletesítette a programban résztvevő államok békefenntartásra alkalmas kapacitásait (Omach, 2000: 90-94). A külföldi felszerelés és kiképzés a legitimáció tekintetében adott esetben problematikus lehet, és mint az ACRF esetében, az afrikai államok kihasználhatják a program általi támogatásokat, amelyekkel a vitás, lokális politikai kérdések katonai úton való rendezését célozzák meg (Omach, 2000, 94-95). Bush elnök ACOTA programja, a Global Peace Operations Initiative (GPOI) részeként, a békefenntartás mellett már a béketeremtés lehetőségével is számolt. A GPOI egyébként 2005-től egy 75 ezer tagú kontingens kiképzését vállalta, amely segédkezhet a különböző ENSZ missziók során. Maga a program sikernek bizonyult, 2009. január 31-ig 57.600 békefenntartót képeztek ki, miközben működési területét kiszélesítette Közép-Amerikára, Dél-Ázsiára és a csendes-óceáni térségre.<sup>17</sup>

### AGOA

A Clinton által megálmodott újfajta partnerség, a kezdeti negatív tapasztalatok miatt csak első periódusának második felében kezdődhetett el. A demok-

rácia és az emberi jogok terjesztésével és kiszélesítésével összhangban, a Clinton adminisztráció kitüntetett figyelmet fordított a piaci reformok és a szabad kereskedelem mechanizmusaira is. Az AGOA programot a Clinton adminisztráció hívta életre, hogy megpróbálja Afrikát integrálni a világgazdaságba, így a program keretein belül kezdetben 500 millió dollárral kívánták elősegíteni a szabad piac kialakítását és a gazdasági fejlődést. Az afrikai segélyek feltételeként a demokratikus politikai berendezkedést jelölték meg. Emellett a legfontosabb újítás, hogy lehetővé tette a bejutást egyes afrikai országok számára az Egyesült Államok piacaira. Ez képezte a „kereskedés nem segély” (trade not aid) stratégia alapját és egyes helyi vezetők, például Yoweri Museveni is, úgy gondolták, hogy a fokozott piachoz jutással a gazdasági növekedés és fejlődés sokkal eredményesebbnek bizonyul.

2000. május 18-án lépett életbe a tervezet, mely számos szubszaharai országnak adta meg a vámmentes és kvóta-mentes belépés lehetőségét az amerikai piacra. A vámok és kvóták eltörlése több mint 1800 termékre és árucikkekre vonatkozott.<sup>18</sup> Ez elmozdulásnak tekinthető az eddigi segélyezési gyakorlattól, hiszen ez a megállapodás kimondottan egy gazdasági együttműködés kialakítását célozta meg. Természetesen a már említett feltétel, a demokrácia mellett a piaci alapon működő gazdaság, a korrupció elleni harc, az amerikai beruházások kereskedelmi korlátainak lebontása, illetve a szellemi termékek tiszteletben tartása is megtalálható a kondíciók között (Copson, 2007: 34). A 2015-ig meghosszabbított program

37 ország részvételével ma is működik. A program egy lökést jelentett elsődlegesen a textil és ruházati cikkel exportjában, ám a 2000-es évek közepétől egyre intenzívebben jelentek meg az amerikai piacon a kínai textilárúk is, amelyekkel a kontinens már kevésbé tudott versenyképes lenni. Az USA felé lebonyolított afrikai AGOA export döntő hányadát hamarosan az olaj tette ki, ám kérdéses, hogy az olajtermelés és export egyedül képes-e beindítani a gazdasági fejlődését. A kritikusok szerint az AGOA megszilárdította az USA stratégiai pozícióját és saját kereskedelmi érdekeit szolgálta az olajtermelésben és más, ásványkincsekben gazdag térségekben. Számos kritika érte a programot, többek között, mint egy külső iniciatíva, nagyrészt téves információk és egyfajta paternalista attitűd alapján készült. Másrészt, a kritikusok szerint a legfőbb motiváció az afrikai piac és profitszerzés ezen, az eddig döntően európai piaci túlsúlyal rendelkező területen. Negatívumként említhető a magas alkalmassági sztenderdek meghatározása, amelyek adott esetben, bár nem a legszigorúbb minták, de kizárhatják a részvevő országok nagy részét (Banjo, 2010: 145).

### A HIV/AIDS program

Már a Clinton adminisztrációban történtek lépések a HIV/AIDS és más betegségek megelőzésére, de intézményesített szinten a Bush érában kezdődött el egy koherensebb politika kialakítása. 2001-től markáns amerikai jelenlétet és dominanciát tapasztalhatunk ezen a területen, így elmondható, hogy a szomáliai vagy ruandai negatív tapasztalatok erre az ágazatra nem érvényesültek. Egy tel-

jesen más jellegű, indirekt beavatkozásról beszélhetünk, amely válaszolni próbál a legsürgetőbb humanitárius vészhelyzetekre és az ezekből adódó biztonságot veszélyeztető tényezőkre. A Bush elnök által életre hívott PEPFAR kezdeményezés 2004 és 2008 között mindenel együtt 19 milliárd dollár támogatással indult, amelynek felét retrovírus elleni kezelésekre fordították (Copson, 2007: 43). Az USAID keretein belül sor került a malária elleni védekezésre is, melyre 1,2 milliárd dollárt különítettek el (Morrison, Cooke, 2009: 39). Az ágazatban eddig nem tapasztalt amerikai érdeklődés mellett meglátható még a hozzájárulások növekedése: a 2008 utáni időszakban a PEPFAR 48 milliárd dollárt osztott ki, amelyből 37 milliárd az AIDS elleni védekezést szolgálja. Az egyre aggasztóbb egészségügyi mutatók hatására, az ezredfordulóra egyes betegségek már valós fenyegetést jelenthetnek akár az Egyesült Államokra nézve is, hiszen az UNAID adatai alapján 2001-ben a 30 millió globális fertőzött közül 20 millió származott az afrikai kontinensről. Ha figyelembe vesszük a 2007-es adatokat, elmondható, hogy az arányok nem sokban változtak, a 33 millió fertőzöttből 22 millió található Afrikában. Ezzel persze nem azt szeretném mondani, hogy az AIDS és egyéb betegségek elleni harc eredménytelen, ám hiányoznak a nagyobb koordinációt és hatékonyságot elősegítő intézkedések, amelyek esetleg hatékonyabban működhetnének. A 2008-as adatok alapján javuló tendencia figyelhető meg például a halálozási arányszámokat tekintve, és a gyermekek körében is valamivel csökkent az újabb megbe-



*“Az AIDS-ne nincs ellenszere” – hívja fel a figyelmet egy tábla egy ugandai iskola előtt.  
Forrás: EZT MEGNÉZNI*

tegedések száma. Az intézményi sűrűlő-  
dás, amely a Global Fund körül bonta-  
kozott ki, sem tett jót a közös fellépés  
lehetőségének és az eleve unilaterális  
amerikai hozzáállás is rontotta a haté-  
konyságot. A Global Fund egyébként  
a magánszektor, alapítványok és más  
donor országok felajánlásait koordi-  
nálta, amelynek keretén belül, többek  
között sor került az anya és gyermeke  
HIV általi megfertőzések kezelésére  
(Copson, 2007: 50–56). Az 500 millió  
dolláros keretnek köszönhetően, a pro-  
gram több mint 200.000 esetben ért el  
sikert. Hozzá kell tenni, hogy az oltások  
ugyan teljes mértékben nem szüntetik  
meg a fertőzöttséget, ám az immunizá-  
ció a halálesetek elkerülésében kiemel-  
kedő szerepet játszik.

A már említett, 2007-es adatok arra  
engednek következtetni, hogy az AIDS  
elleni küzdelemben bizonyos területek

nem megfelelően szabályozottak, nem  
valósul meg az intézmények közötti  
koordináció. Még mindig nem beszél-  
hetünk egy teljes mértékben koordinált,  
koherens és kidolgozott álláspontról,  
az intézményi fragmentáció sok eset-  
ben megnehezíti a hatékony munkát.  
A helyi struktúrák adathiány miatt nem  
egy esetben maradtak feldolgozatlanok,  
a személyzeti intézményi és strukturá-  
lis hiányra való válaszlépések sokszor  
duplikációt idéznek elő. A finanszíro-  
zás is problematikus lehet, adott eset-  
ben az egészségügyi ráfordítások ront-  
hatják ezeket a mutatókat. Más beteg-  
ségek elleni védekezés kapcsán is jelen-  
tős támogatásokat léptettek életbe, az  
USAID keretein belül például 2008-ban  
15 millió, 2009-ben már 350 millió dol-  
lárrel járultak hozzá. A kanyaró elleni  
megelőzési program hatására 60%-kal  
csökkentek a halálozási arányszámok,

míg 1999-ben 780.000, addig 2005-ben 345.000-ről beszélhetünk (Morrison, Cooke, 2009: 47). A gyermekbénulás szembeni fellépés az akkori szinten a 2000-es évekre tette a kór teljes leküzdését, ám ez továbbra is problémának bizonyult, mivel az immunizáció folyamata 2002 és 2004 között Nigériában problematikussá vált (Morrison, Cooke, 2009: 48). Az AFRICOM megszületésével adott esetben már a Védelmi Minisztérium külön is támogathatta az egészségügyi kezdeményezéseket.

Az AIDS elleni küzdelem az egyik olyan terület, ahol az afrikai megoldások afrikai problémákra elv hatékonyabban működött. 2001-ben egy megbeszélés során Abujában a résztvevők megállapodtak, hogy az egyes országok büdzséjéből 15%-ot egészségügyi kérdések rendezésére fordítanak. Az Afrikai Unió 2003-as Maputoi Deklarációja is nagyobb részvételt ír elő az AIDS és más betegségek elleni küzdelemből, ám ezt a legtöbb résztvevő ország nem feltétlenül tartotta be maradéktalanul.<sup>19</sup>

Egy olyan szféráról beszélünk tehát, ahol kevésbé érződtek a humanitárius kérdések és intervenciók negatív tapasztalatai. Ez egyes afrikai vezetők, egészségügyben való egyéni elkötelezettségében, a nemzetközi NGO-k, alapítványok és intézmények támogatásában, különböző betegségek megelőzésében tanúsított aktivizmusban jól kimutatható.

### **További aspektusok**

Az USA és Nagy-Britannia Afrika politikájának legfőbb tulajdonságait a továbbiakban, Tom Porteous *Britain in Africa* (A britek Afrikában) című,

2008-ban megjelent könyvében található tipizálás alapján vázolom, amelyben a terrorelhárítást, az energiabiztonság és kereskedelmi érdekek kérdéskörét, a migrációt, a klímaváltozást, az intézményi lehetőségeket és Afrika, ismert emberek általi promócióját hangsúlyozza ki. Tony Blair politikájában a felvázolt tételekre adott koherens válasz 2003 után (2005-től pedig hivatalosan az Afrikáért Bizottság javaslatai alapján) található meg, de a kategóriák felhasználásával Bill Clinton és George W. Bush eredményeit is meg lehet említeni. A különböző aspektusok tárgyalásakor megállapítható, hogy Afrika külpolitikailag nem választható el a világ többi részétől, az elérendő célok köztük, összefüggésben állnak egymással (Porteous, 2008: 81). A problémák hatékony kezelésére és végleges megoldására egy intenzívebb nemzetközi együttműködés lenne szükséges, amely országhatárokat átívelve biztosítaná a többnyire eltérő politikák koordinációt.

### **Terrorelles hadműveletek**

Egy direktbbkötelezettségvállalás alapján Porteous elsőként az antiterrorista vonalat említi meg (Porteous, 2008: 82). Szinte már közhelynek számít az a kijelentés, hogy 2001. szeptember 11. alapvető vízvonalasztó a nemzetközi politika minden területén. A tragikus New York-i és washingtoni terror-támadások után a terrorelles hadműveletek megnövekedett intenzitásával találkozhatunk, melyeknek hatását közvetlen-közvetlenül érezhetjük a világ minden táján. Ez alól Afrika sem kivétel. A már korábban megemlített, USA követségek elleni merényletekkel, vagy

az Al-Kaida szudáni tevékenységével a nemzetközi terrorizmus, már 9/11 előtt is valós fenyegetést jelentett a kontinensen. Szeptember 11. után viszont újra előtérbe került az a vélekedés, hogy a gyenge és bukott államok biztonsági kockázatot jelentenek az USA érdekeltségek számára, sőt, egyes radikális csoportok illegális tevékenységének táptalaját képezhetik. A terror elleni harc jegyében a Bush kormányzat egy sor új megelőző akciót indított, például Afrika szarván egy egyesített harci alakulat (CJTF – HOA), vagy a Pán-Száhel Kezdeményezés (PSI) a Száhel térségben. Míg előbbi 1500-1800 katonával telepítését írta elő Djiboutiban, addig utóbbi első sorban határvédelemben, határok kérdésében segédkezett. 2008 óta a hatékonyabb koordináció jegyében ezek az akciókat a közös amerikai parancsnokság, az AFRICOM alá vonták össze, amely a terrorelhárítás mellett kiképzéssel és technikai tanácsadással is foglalkozik (Whelan, 2007: 31–36).

A koordináció tekintetében és az USA 2006-os Nemzetbiztonsági Stratégiája<sup>20</sup> alapján, geostratégiaiilag kitüntetett figyelmet kapnak a régió fejlettebb országai, például a Dél-Afrikai Köztársaság, Kenya, Nigéria vagy Etiópia. Előnyös elhelyezkedésükből adódóan ezek az államok, a katonai tréning, diplomáciai és fejlesztési támogatások kapcsán egy intenzívebb párbeszédet folytatnak Washingtonnal bár a partnerországok közül jó pár csak névlegesen tekinthető demokráciának. A hivatalos indoklás szerint ugyan esetenként megkérdőjelezhető a rendszerek demokratikus berendezkedése, ám elkötelezettjei a piaci reformoknak és markáns sze-

repet vállalnak a korrupció elleni harcban is (Alden, 2000). Az angol szakirodalomban a „horgony állam” elnevezéssel találkozhatunk (anchor state), amely az adott ország megkülönböztetett szerepére utal. A lakosság szám, vagy például az infrastruktúra fejlettsége alapján ezek az országok szubregionális csomópontokként szolgálnak a különböző biztonsági vagy egyéb szövetséges műveletek során. A konfliktuskezelés és a hatékony békefenntartás érdekében kiemelten fontossá vált a párbeszéd ezekkel a csoportokkal. A Bush adminisztráció hozzáállása a szűkebben értelmezett nemzetbiztonsági érdekek mentén mindinkább a stratégiai vonalat követte, melyekben nagy szerep hárul a különböző, régiókon átívelő és helyi partnerszervezetekre.

**„...egyre több olyan misszió is megvalósításra kerül, melyben az Egyesült Államok és szövetségesei helyi békefenntartókat képeznek ki a helyi problémák megoldására, kezelésére..”**

Az Egyesült Államok akciói mellett elmondható, hogy a brit terrorelleljes intézkedések is hasonló intenzitásúak és természetesen itt is megtalálható az elkötelezettség a brit érdekeltségek védelme iránt. A metódus követi a nemzetközi trendeket, melyekben a megelőzés kiemelten fontos: radikális csoportok megfigyelésén kívül hálózatok és sejtjeik felszámolása is elsődleges feladat. A felkészüléssel és a gyors fellépéssel a károk minimalizálhatóak. Nagy-Britannia aktivitásáról elmondható, hogy ha nem is annyira nagy volumenűek, mint az USA kezdeménye-



zései, képesek szinte mindenhol részt venni szövetséges partnerként különféle közös hadműveletekben, a Vörös tenger térségében, vagy akár különböző afrikai országokban. Porteous szerint a terrorelhárítást nagyfokú militarizáció jellemzi, amelyben például az USA 2006-ban létesített új, önálló katonai parancsnoksága, az AFRICOM vezető szerepet vállal. Emellett, egyre több olyan misszió is megvalósításra kerül, melyben az Egyesült Államok és szövetségesei helyi békefenntartókat képeznek ki a helyi problémák megoldására, kezelésére: a somáliai háború folyamán például az etióp hadsereg az USA támogatásával lépett fel a lázadó erőkkel szemben, az átmeneti kormány státuszának megerősítése érdekében (Lyons, 2006).

### **Energiabiztonság**

A britek, de legfőképp az USA részéről több vitatott intézkedés is született az energiabiztonság és más kereskedelmi és gazdasági érdekek mentén (Porteous, 2008, 83). Elsősorban 9/11 után, az energiabiztonság és ezen a területen tapasztalható függés mérséklésének céljából, a legnagyobb industrializált országok tekintete a kifogyóban lévő szénhidrogén kapacitásokra összpontosult. Ezen országokban és ágazatokban természetesen a kínai előretörés a legszignifikánsabb, amerikai szerzők például már az 1990-es évek végén figyelmeztetnek a kialakulóban lévő új versenyhelyzetre, melyet nemrégiben Hillary Clinton tett, úgymond hivatalossá. A kínai elnök egyesült államokbeli látogatása alkalmával az USA jelenlegi külügyminisztere tulajdonképpen intézményesítette azt a folyamatot, amelyről eddig csak beszél-

tünk, de hivatalosan még sehol sem manifesztálódott. A réalpolitika tekintetében a „versenyzünk Kínával” kijelentése pont ellenkezője férje, Bill Clinton által felvázolt, liberálisabb szemléletnek, amely az 1990-es évek végét nagymértékben meghatározta.<sup>21</sup> Az Afrikáért Bizottság 2005-ös jelentésében is szerepel például, hogy a fokozottabb kínai és indiai szerepvállalás mellett az USA 2015-re kőolajmenyiségének előreláthatóan 25%-át a nyugat-afrikai térségből fogja importálni.<sup>22</sup> A Nigériában, Angolában és Szudánban is találhatóak olyan kiterjedt olajmezők, ahol az USA és Nagy-Britannia mellett megjelennek a kínai érdekeltségek is (Patey, 2010: 617–636). Az energiaszektorban megtalálható brit kereskedelmi érdekek is számottevőek, Porteous Nigériát és a British Petrol (BP) angolai olajipari beruházásait emeli ki. Előbbinél, a brit export 2000 és 2005 között 535 millió fontról 818 millió fontra növekedett, utóbbinál, 2010-ig pedig 8 milliárd font körüli beruházást eszközöltek (Porteous, 2007: 44). Emellett különböző bányászársaságok beruházásai is szignifikánsak, valamint a külügy által támogatott fegyvereladások is, az egyik legnagyobb védelmi, biztonsági és hadiipari cég, a BAE Systems érdekeltségi körének megfelelően.<sup>23</sup> A Külügyminisztérium hivatalos álláspontja szerint Nagy-Britannia importált energiahordozókra szorul, így nemzetközileg támogatja a diverzifikáltabb és nyitottabb energiapiacokat (Porteous, 2008, 83–84).

### **Migráció**

Az 1990-es évek humanitárius válsághelyzetei a globalizáció erőivel össz-

hangban olyan új szituációkat teremtenek, amelyek különböző szinteken képesek beleszólni a fejlett országok mindennapjaiba. Legjobban talán a migrációs kérdések kapcsán lehet beszélni erről az újszerű helyzetről, amely nem csak adott államokat, de régióknak (például az Európai Unió egészének életét) is képes megváltoztatni a kulturális és gazdasági berendezkedését. A fegyveres konfliktusok által sújtott afrikai országokból (DRC, Szudán, Szomália, Angola, Eritrea, Sierra Leone) a menekültek a gazdagabb északi régiók felé vándorolnak, amelyek ugródeszkaként, tranzitként szolgálnak a harmadik országba történő bevándorláshoz. A Brit Külügyminisztérium adatai alapján 1999–2000 és 2007–2008 között másfél millióról 3 millióra nőtt a vízumkérelmek száma (Porteous, 2008: 85). A 2005-ös londoni bombatámadások alkalmával komolyabban is felvetődött a migráció biztonságpolitikai aspektusa is, melyben a többi EU tagállam is érdekelt lehet, így a bevándorlási folyamatok rendezését és szabályozását az afrikai régiók stabilizálásával párhuzamosan kell megoldani. Emellett a vízumigénylés szigorú szabályozása növelheti az illegális migránsok számát, amely szintén egy, ha nem a legfontosabb, biztonsági rizikófaktornak minősül a tranzit és célországokban.

### **Klímaváltozás**

A klímaváltozás kérdésköre a 2000-es évektől egyre inkább a figyelem középpontjába helyeződik. A kérdést a britek elnöklése alatt, a 2005-ös G8 tanácskozáson is kiemelt fontossággal kezelték, melynek hatása 2006-tól egyre markán-

sabban megnyilvánul (Porteous, 2008, 86-87). Afrikában, a globális meteorológiai trendek megváltozásának hatására, a kialakuló szélsőséges időjárási viszonyok hozzájárulhatnak a politikai instabilitáshoz és megakaszthatják a gazdaság teljesítőképességét. Egy WWF tanulmány szerint a trópusi ciklonok, árvizek, a tengerszint emelkedése, a szárazság és az ezek következtében fellépő mezőgazdasági és társadalmi katasztrófák, az éhezés és a betegségek mind-mind olyan határokon átnyúló probléma, amely hatványozottan érződik egy olyan kontinensen, ahol a populáció 70%-a a mezőgazdaságból él.<sup>24</sup> A National Drought Mitigation Center tanulmányából például kiderül, hogy Afrika számos országát súlyos csapásként érte az 1997–1998-as El Niño, egyes régiókban a termények 30–40–50%-a is odaveszett, így a szárazság hatására az élelmiszerárak az egekbe szöktek.<sup>25</sup> Afrika, bár az okokhoz nem sokban járul hozzá, mégis érzékenyebb és kiszolgáltatottabb a szélsőségekre, amelyek így felgyorsítják a konfliktusok kialakulását és a migráció tendenciáira is negatívan hatnak.

### **Informális – formális szintek**

Érdemes pár szót szólni a populistább és idealisztikusabb agendáról is. A filmstárok, különböző társadalmilag jól ismert karakterek általi Afrika-promóció nem újdonság, de elmondható, hogy Tony Blair kormányzása idején élte fénykorát. Kezde Diana hercegnő taposóaknák elleni kampányával,<sup>26</sup> vagy például Bono<sup>27</sup> és George Clooney<sup>28</sup> szereplésével, ez a fajta támogatás pszichológiai hatásával a társadalom még szé-

lesebb csoportjait is képes megnyerni. Ez a módszer, az összetett problémák leegyszerűsítésével viszont olyan irányban tematizálja a közéletet, amely ellehetlenítheti az érdemi munkát, a politikák tudományos elemzését. Ebben a ma is sok helyen tapasztalható jelenségben Afrika egy reménytelen kontinens, amely csak több problémát okoz, amelyeket önerőből már képtelen megoldani. A média egy torz képet sugároz, melyben a hírességek, vagy rock sztárok, esetleg humanitárius önkéntesek egyfajta véget nem érő szélmalomharcban mérkőznek meg a hadurakkal, korrupt állami vezetőkkel és milicistákkal. Legtöbb esetben ez a tendencia félrevezető, vagy akár kontraproduktív is lehet a tárgyalt afrikai kérdéskörök hatékony kezelése és végleges megoldása kapcsán.

Tony Blair Afrikával szemben tanúsított aktivizmusán (főleg hivatali idejének második felében) belül a tradicionális érdekek érvényesítésére is találhatunk bizonyítékokat. Ellenben nem kérdés, hogy a miniszterelnök több figyelmet fordított a kontinens problémáira, mint a dekolonizáció óta akármelyik más brit politikus. Tény, hogy a sikeres lobbizással és meggyőző erejével számos nemzetközi szereplőt sikerült megnyernie az afrikai ügyek és célok támogatására. Az is igaz továbbá, hogy 2007-es afrikai útja során „csak” egyes stratégiai partnereit látogatta meg Líbiában, Sierra Leonében és a Dél-afrikai Köztársaságban<sup>29</sup> és nem járt azokban a régiókban, amelyekben a legnagyobb a gazdasági elmaradottság és hiányosságok tapasztalhatóak az emberi jogok területén is. A brit miniszterelnök látogatása mellett magas rangú amerikai

személyiségek is a kontinensre látogattak: Bill Clinton 8 szubszaharai országot látogatott meg, George Bush már 10-et, de például Madeleine Albright, Richard Holbrooke és Colin Powell is járt a kontinensen. A katonai, gazdasági, diplomáciai eszközök persze korlátozottan állnak rendelkezésre, így indokolt egyfajta sorrend felállítása a megvalósítandó célok érdekében, Bush elnök szavaival élve egy elsőbbségi sorrend definiálása meghatározó szempont (Booker, 2000). Ebben az esetben az afrikai és a nemzetközi szereplők közti együttműködés fontossága azért kihangsúlyozott, mivel lefedhet olyan területeket is, amelyeket egyik-másik politika már nem ér el, vagy figyelmen kívül hagy. Tom Porteous a megkérdőjelezhető tevékenységek között említi, hogy 2005-ben a DFID hozzájárulások 90%-át Nagy-Britannia volt gyarmatai kapták, a szigetország legnagyobb kereskedelmi partnerei. Kongó, Ruanda, Etiópia és Mozambik esetében egyéb érdekek, személyes okok és 9/11 után stratégiai megfontolások alapján folyósították a hozzájárulásokat. Etiópia az Egyesült Államoknak is fontos, megkerülhetetlen szövetséges a terrorellenes hadműveletekben és ezt ki is használja például az Eritréával kötött békeszerződésben foglaltak be nem tartására.

A gazdasági fejlődést ösztönző pénzügyi támogatások kiutalásakor persze felvetődik a kérdés, hogy mi a teendő, ha egy adott ország jó gazdasági mutatókat produkál, ám az emberi jogok és a demokrácia tekintetében elmaradásokkal szolgál? Ruanda és Uganda gazdaság fejlődését tekintve például figyelembe kell venni a DRC nyersanyagai-

nak kizsákmányolását és 1999-től a szudáni gazdaság fejlődésének okai között az intenzív kőolajtermelés és értékesítés hatásait.

Az Egyesült Királyság elkötelezte magát a szegénység csökkentése mellett, ám ezzel párhuzamosan a brit stratégiai, kereskedelmi és gazdasági érdekek védelme is megfigyelhető. Egy 2002-es ENSZ jelentés szerint áttételesen brit érdekeltségek részvétele is kimutatható Kongó természeti kincseinek kizsákmányolásában<sup>30</sup> és a 2004-ben, Egyenlítői-Guineában történt puccskísérletben brit állampolgárt is felelősségre vontak. A guineai incidensben felvetődött a volt brit miniszterelnök, Margaret Thatcher fiának központi szerepe is.<sup>31</sup> Egyenlítői-Guinea egyébként jelentős mennyiségű kőolajjal rendelkezik<sup>32</sup> és a korrupció, valamint az emberi jogi visszaélések tekintetében is vezető helyet foglal el.

### **Konklúzió**

Mint láttuk, Tony Blair Afrika tekintetében tulajdonképpen egy teljesen új mentalitást képviselt, melynek pozitívizmusát és sikerességét nagyban meghatározták első katonai sikerei. A Sierra Leone-i akció után, formális csatornákon keresztül egyre gyakrabban foglalta bele az afrikai kérdésköröket a nemzetközi megbeszélések, illetve találkozók napirendjébe. Blair humanitárius miszsiójával, csak úgy, mint az USA Szómáliában, nagy politikai kockázatot vállalt, amely végül növelte saját és országa hírnevét. Az afganisztáni és iraki szerepvállalása már megosztotta a közvéleményt, a katonai hadműveletek pedig hatalmas forrásokat emésztettek fel. A politikai figyelem áthelyeződött a

terrorellenes hadműveletek színterére, amely mellé társult Nagy-Britannia romló nemzetközi megítélése. Elmondható, hogy Blair tíz évében a humanitárius intervenciók mellett, a kiemelt partnerség jegyében, neki köszönhetően szignifikánsan növekedtek a donor országokból származó hozzájárulások. Talán még fontosabb, hogy Blair aktivitásával a kontinens a különböző nemzetközi eseményeken, találkozókra a megnövekedett érdeklődés középpontjába került, így Afrikával ma is egy szélesebb konszenzus tapasztalható a legfejlettebb országok között. A legfontosabb döntések és megvalósítások természetesen a kereskedelmi keretek szabta határokon belül történtek.

Az új globális politikai aréna kialakulása és a magabiztosnak tűnő multilaterális időszak után az USA kötelezettségvállalása korlátozottabban figyelhető meg a kontinensen, már ami a direkt katonai részvételt illeti. Afrika sokáig marginális kérdést jelentett az USA külpolitikájának agendájában, 2001-től és Bush hivatali idejének kezdetétől stratégiai jelentősége fokozódott, majd átalakult. Ebbe a koncepcióba illeszkedtek bele a terrorellenes hadműveletek és a kontinens állami, illetve szubnacionális szereplőinek hadászati támogatásai a partnerség és az „afrikai megoldások” elv szerint. A leírtak alapján érzékelhetőek a humanitárius intervenciók eltérő tapasztalatainak hatásai, amely az USA-val kapcsolatban a veszteségek minimalizálását, egyfajta szelektív attitűdöt, addig Nagy-Britannia esetében pedig az aktivizmus megerősítését hozta.

A szemünk előtt kibontakozó észak-afrikai intervencióval úgy tűnik, újra

átértékelődik a humanitárius beavatkozásokról alkotott koncepció, amely alapanyagot szolgáltathat további, jövőbeli kutatásoknak. Arra a kérdésre, hogy ezúttal milyen mértékben kötelességük beavatkozni a fejlettebb nyugati országoknak a civil lakosság védelmében, még ma sincs egyértelmű válasz, főleg akkor, ha nemzeti érdekek is megjelennek és ez egy szuverén ország vezetésének akarata ellenére történik.

### Jegyzetek

- 1 Gondoljunk csak az 1994-es Ruandára, ahol belga békefenntartók is áldozatul estek.
- 2 A kelet-európai folyamatok kapcsán elsősorban az USA csoportosított át Afrikából jelentős mennyiségű pénzüsszegeket és apparátust fontosabbá vált kelet-európai partnereinek.
- 3 Robin Cook's speech on the government's ethical foreign policy, <http://www.guardian.co.uk/world/1997/may/12/indonesia.ethicalforeignpolicy>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 4 Robin Cook az „etikus külpolitikáról tartott, 1997-es beszéde alapján.
- 5 A beszéd teljes terjedelmében megtalálható a Chicago Economic Club oldalán: 1999. április 23., <http://www.econclubchi.org/Documents/Meeting/1afd70f3-4eb6-498d-b69b-a1741a5a75b1.pdf>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 6 A DFID tevékenységének pontos leírása megtalálható a Brit Nemzeti Archívumban: *DFID Mission statement*: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20090422161118/http://www.dfid.gov.uk/aboutdfid/missionstatement.asp>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 7 Sierra Leone Web: *A Loméi szerződés szövege online*, <http://www.sierra-leone.org/lomeaccord.html>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 8 HM Forces Online: *Operations Palliser – Barras (Sierra Leone) - Part 1*, <http://www.hmforces.co.uk/training/articles/2110-operations-palliser-barras-sierra-leone---part-1>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 9 Az USA veszteségei adatokkal alátámasztva, *Iraq casualties*, [http://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq\\_casualties.htm](http://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq_casualties.htm), utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 10 A Bizottság 17 tagja online: *Commissioners*, <http://www.commissionforafrica.info/commissioners>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 11 A 2005-ös jelentés megtalálható a Bizottság oldalán: <http://www.commissionforafrica.info/2005-report>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 12 A 2010-es jelentés megtalálható a Bizottság oldalán: <http://www.commissionforafrica.info/2010-report>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 13 ENSZ Biztonsági Tanács 794-es Határozata: *UN Security Council Resolution 794, Somalia*, <http://www.cfr.org/somalia/un-security-council-resolution-794-somalia/p24237>, 1992. December 3, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 14 Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya elérhető magyarul a Magyar ENSZ Társaság oldaláról: *Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya*, <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 15 Egy évvel később, 1995-ben az ENSZ is kivonta alakulatait, ám a béke nem állt helyre.
- 16 A direktíva szövege elérhető a Federaton of American Scientists oldaláról: *Presidential Decision Directive/NSC-25*, 1994. május 3., <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-25.pdf>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 17 Nina M. Serafino: *The Global Peace Operations Initiative: Background and Issues for Congress*, 2009. június 11., <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32773.pdf>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 18 A termékek listája elérhető online: *New GSP Products added under AGOA*, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32773.pdf>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.

- [www.agoa.info/index.php?view=about&story=product\\_lines](http://www.agoa.info/index.php?view=about&story=product_lines), utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 19 Az Afrikai Unió Maputoi Deklarációja: *Assembly of the African Union, Second Ordinary Session Declaration*, <http://www.nepad.org/system/files/Maputo%20Declaration.pdf>, 1-3. o., utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 20 Az USA 2006-os Nemzetbiztonsági Stratégiája, *The National Security Strategy*, 2006. március 1., <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-060316-08.htm>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 21 Király András: *Kína az Egyesült Államok szerepére tör?*, Index.hu, 2011. március 4., [http://index.hu/kulfold/2011/03/04/clinton\\_szerint\\_kina\\_az\\_usa\\_szerepere\\_tor/](http://index.hu/kulfold/2011/03/04/clinton_szerint_kina_az_usa_szerepere_tor/), utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 22 *Comission for Africa 2005 report*, elérhető a Bizottság oldaláról: <http://www.commissionforafrica.info/2005-report>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 23 Simon Rogers: *UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just „controlled”?*, 2011. február 22., <http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/feb/22/uk-arms-sales-middle-east-north-africa>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 24 World Wildlife Fund a klímaváltozásról szóló tanulmánya: <http://www.worldwildlife.org/climate/Publications/WWFBinaryitem4926.pdf>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 25 A dokumentum elérhető a National Drought Mitigation Center oldaláról: <http://www.drought.unl.edu/risk/world/table2.pdf>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 26 BBC News: *1997: Princess Diana sparks landmines row*, 1997. január 15., [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/15/newsid\\_2530000/2530603.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/15/newsid_2530000/2530603.stm), utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 27 BBC News: *Bono honoured for Africa campaign*, 2007. május 25., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/6690635.stm>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 28 Martin Plaut: *Darfur campaign cuts Sudan money*, 2006. október 7., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/5416272.stm>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 29 Blair utolsó afrikai útjáról a The Guardian publikált fényképeket, 2007. június 1., <http://www.guardian.co.uk/politics/gallery/2007/jun/01/tonyblair.politicalnews/#/?picture=329959532&index=8>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 30 Kongó kizsákmányolásáról szóló ENSZ jelentés online: *Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of the Democratic Republic of the Congo*, 2001. április 12., <http://www.un.org/News/dh/latest/drcongo.htm>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 31 A puccskíséret: *Q&A: Equatorial Guinea coup plot*, 2009. november 3., <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3597450.stm>, utolsó hozzáférés: 2011.06.01.
- 32 Egyenlítői-Guinea kőolaj-termeléséről további adatok találhatóak: [http://www.eia.doe.gov/cabs/Equatorial\\_Guinea/Oil.html](http://www.eia.doe.gov/cabs/Equatorial_Guinea/Oil.html), utolsó hozzáférés: 2011.06.01.

### Felhasznált irodalom

- Abrahamsen, Rita – Williams, Paul: Ethics and foreign policy: the antinomies of New Labour's „Third Way” in Sub-Saharan Africa, *Political Studies*, 49. évfolyam, 2. szám, 2002, 251. o.
- Alden, Chris: From neglect to virtual engagement, *African Affairs*, 99. évfolyam, 396. kiadás, 2000.
- Banjo, Adewale: U.S. development diplomacy in Africa: From Bill Clinton to George W. Bush, *African Journal of Political Science and International Relations*, 4. évfolyam, 4. szám, 2010, 145. o.
- Booker, Salih: The colour line: US foreign policy and national interests in Africa, *South African Journal of International Affairs*, 8. évfolyam, 1. szám, 2001, 12. o.
- Booker, Salih: The Coming Apathy: Africa Policy Under a Bush Administration, *Foreign Policy In Focus*, 2000. december 1.

- Clarke, Walter – Herbst, Jeffrey: Somalia and the Future of Humanitarian Intervention, *Foreign Affairs*, 75. évfolyam, 2. szám, 1996, 76. o.
- Dorman, Andrew M.: Blair's successful war: British military intervention in Sierra Leone, Ashgate, Farnham, 2009.
- Glied Viktor – Keserü Dávid: Katonai akciók Afrikában, *Afrika Tanulmányok*, 3. évfolyam, 3–4. szám, 2009. 78–88. o.
- Howe, Herbert M.: Ambiguous order: military forces in African states, Lynne Rienner Publishers, London, 2001.
- Kampfner, John: Blair's Wars, The Free Press, London, 2004.
- Lyons, Terrence: Avoiding conflict in the Horn of Africa: US policy toward Ethiopia and Eritrea, Council on Foreign Relations, USA, 2006.
- Maynes, Charles W.: A workable Clinton doctrine, *Foreign Affairs* 93. évfolyam, 1993-94 téli kiadás.
- Morrison, J. Stephen – Cooke, Jennifer G.: US Africa policy Beyond the Bush years, CSIS, Washington DC, 2009, 39. o.
- Omach, Paul: The African Crisis Response Initiative: Domestic Politics and Convergence of National Interests, *African Affairs*, 99. évfolyam, 394. kiadás, 2000, 94–95. o.
- Patey, Luke A.: Crude days ahead? Oil and the resource curse in Sudan, *African Affairs*, 109. évfolyam, 437. szám, 2010, 617–636. o.
- Porteous, Tom: Britain in Africa, Zed Books, London – New York, 2008.
- Porteous, Tom: British government policy in sub-Saharan Africa under new Labour, *International Affairs*, 81. évfolyam, 2. szám, 2005, 281. o.
- Robertson, Walter Grady: British Military Intervention into Sierra Leone: A Case Study, Fort Leavenworth, Kansas, 2007.
- Tarrósy István: Biztonsági kihívások Afrikában. In: Balogh Béla (szerk.): A XXI. század kihívásai. Az integrációs szervezetek jelenlegi helyzete. BHKK Könyvek, Budapest, 2007. 8–14. o.
- Whelan, Theresa: Why AFRICOM?, *Global Dialogue*, 12. évfolyam, 2. szám, 2007, 31–36. o.

**Tropical medicine and nursing  
Training in Africa 2011**

Joint training course of the University of Pecs, School of Medicine, Hungary and the Moi Teaching and Referral Hospital, Eldoret, Kenya

Unique opportunity for doctors, high-school graduate nurses and medical students & nursing students in their last year to join an onsite training in Kenya, Eldoret Town.

The course can be started with the minimum of 10 students on 10th October  
The planned end of the semester is 9th December.

Applications will be closed on 31st August.

More information and registration:  
[africa.pta.hu](http://africa.pta.hu)

UNIVERSITY OF PECS  
SCHOOL OF MEDICINE

MOI TEACHING AND REFERRAL HOSPITAL  
ELDOROT, KENYA